

A TISZATÁJ DIÁKMELLÉKLETE

158. szám

HÁY JÁNOS

2017 JAN 09

A lángoló oszlop

PETŐFI SÁNDOR

*Meghalt Segesvárnál, 1849.
július 31-én, olyan életkorban,
mint Kurt Cobain, Jim
Morrison, Jimi Hendrix, Janis
Joplin. De a forradalom után
mégis jó üzlet volt Petőfinek
lenni. Ételt és italt kapott az a
csavargó, aki kis füzetkébe
vershez hasonlító sorokat írt,
s azt mondta, én vagyok
Petőfi. Nincs meg a teteme, a
mai napig kutakodnak utána,
eggyé vált Attila koporsójával.
Valahol van, de senki nem
tudja, hol, s ha előkerül,
persze soha nem fog, végre
megrendült szívvel
eltemethetjük...*

”

Ő az, akiről mindent lehet mondani és az ellenkezőjét is. Összeférhetetlen volt, egy egoista barom, önző és nagyképű, s persze emellett szerény és visszahúzódo, hallgató, a társasági működésben teljesen járatlan vagy ügyetlen. Öntörvényű, aki köp a mások véleményére és persze pitiöző szervilis, aki nevetséges levelekkel akarja meglágyítani Bajza József, a kor kritikuskirályának szívét. Egyszerre volt életigenlő helyzetdalkodó (*Anyám tyúkja*, 48), fenékcsapkodós menyecskenóták (*Hortobágyi kocsmárosné...*, 42) szerzője, s a világfájdalom, a szerelmi szenvedés és szenvedélyes költője. Bohém volt, gondolják sokan, mert ezt üzenik a versek, aki csaprészegre szopta magát minden este és más és más ágyban ébredt, holott épp ellenkezőleg. Jókainé nagy csodálatára, aki a vendégségbe érkező Sándor szobáját telerakta borosflaskákkal, a fiú azt mondta, hogy édes néném, ez nem kell, mert én nem iszom. Ha megpróbálkozott, a harmadik pohár után rosszul lett. „A bor éleszt, a bor éget, mint a csók - / Csókot, lányka, hosszút, édest, lángolót!” – kurjongat például a *Dinomdánom* című versben (1844) persze tök józanul. A legnagyobb magyarnak illik tartani, aki egymagában szimbolizálja a nemzet szabadság- és függetlenségvágyát, aki lecsérélte a korábbi romantikus versszereplőket, mondjuk az angyalt és az ördögöt, a népre, a szabadságra és ellentétként a zsarnokságra. De szokás internacionalizmusáért, a világszabadságról való álmodozásai miatt („Ha majd minden rabszolga-nép / Jármat megunva síkra lép / Pirosló arccal és piros zászlókkal / És a zászlókon eme szent jelszóval: / 'Világszabadság!' ” az *Egy gondolat bánt engemet* (46) híres sorai miatt) felróni szlovák származását; magyarba fordított pánszláv eszme, magyar nemzeti köntösben járó titkos ügynök gondolták és gondol-

ják róla némelyek ma is. Ő a demokraták példaképe, ugyanakkor a nemzeti jobb és szélső-jobb mintaképe. Egyszerre szerepelhet a hatalom és a hatalom ellen támadók zászlaján. Zászlónk Petőfi felkiáltással két hadsereg is támadhat egymásra. Népszerűtő, a magyarság egyedüli öntudata, ugyanakkor néhány versét a muzulmán terroristák is használhatnák mozgósító szöveggént (*Föl a szent háborúra!*, 49).

Mítosza lett először, amit nem más, mint a kitagadott barát, Jókai építgetett, akinek házassága miatt őrült nagy perpatvart csap szerzőnk és megszakítja vele a kapcsolatot. Hogy miért? Mert az a színésznő (Laborfalvi Róza) nem csak korosabb Jókainál, hanem korábban egy báróval hetyegett. Képes még Jókainét is odacitálni, hogy megsemmisítse ezt a frigyet. Egy báró után, egy demokrata, hát nem, ez nem jön össze Sándorunk asztalán. Van némi különbség a két barát jelleme között, s ez a választott szerelmeikhez való viszonyulásban könnyen tetten érhető. Jókai butának és csúnyának tartotta Sándor választását (Szendrei Júlia), de mégis egy lakásban lakott velük, talán öklendett Júliától a közös étkezésekkor, de csak lenyomta az ételt és visszanyelte a véleményét is.

Ő az, aki bejárta gyalog hazánkat, ő az első túrázó, lehetne róla kéktúra útvonalat elnevezni, de mégsem lehet, túl sok utat kéne bekékezni, mert más ember kétannyi év alatt sem tudna annyit járni, mint ő. Utcák, terek és szobrok, ez is mind ő, az anyám leveise is: *Minek nevezzelek?* (48). Ő a gyerekkori mondóka, Petőfi Sándor, gatyában táncol. Semmi nem igaz róla és minden igaz, de mégsem tudhatunk sem igaz Petőfi-képet rajzolni, sem hamisat, mert mindegyik igaz és hamis egyszerre, mindegyik megáll a maga lábán, csak nézőpont kérdése. Olyan közelről ismerjük, hogy nincsenek általánosító jellemvonásaink, vagy épp csak azok vannak, mert olyan magasra lett tőlünk rakva, ahonnét csak sziluettje látszik, és valójában nem is Petőfi sziluettje, hanem a Petőfiből legyártott ikoné. Ha elindulna, a nyakukra lépne, mondja egy nő, a hatalom ellen tüntetünk épp egy korábbi hatalom által állíttatott szobor előtt. Gyakorta mégis olyan közel van, hogy látjuk minden részét, bajuszakájának és szakállkájának minden szálát, otthonos számunkra minden vonása, nem kérdőjelezzük meg, amit meg kéne, nem szóljuk meg, amit meg kéne, mert nem tudjuk, hogy pontosan mit kéne. Akkor ismertük meg, amikor gyerekek voltunk és akkor ismertük meg, amikor még gyerek volt. Végigkísérhetjük mindazt a személyiségalakulást, ami egy fiatal emberben végbemegy 16-tól 26-ig. Olyan korban látjuk, olyan életkora van dokumentálva, időnként akár órára lebontva, amely korban mi nem szeretnénk látszani. Az akkor írt naplónkat nem szívesen nyitjuk meg, s pláne nem szívesen mutatjuk másoknak. Minthogy szobor lett és farsz, a rajta látszódo tulajdonságokat nem egy alakulófélben lévő személyiség jegyeinek, hanem végkifejletnek tekintjük. Mivel gyerekként ösztönből ügyes volt, s képes lett a világ megfogalmazására, azt hisszük, hogy a személyisége is készen volt, holott nem. Senki nincs kész ennyi idősen. Egy személyiségalakulás megy végbe a szemünk előtt, s a hihetetlen, azon túl, hogy ezt láthatjuk, az a tudatosság, ahogyan ez a fiú alakítja ezt a személyiséget. Mert alakítania kell, hisz nincsenek óvó kezek, akik segíthetnének, alig hat évesen már elkerül otthonról.

Ha születése mondjuk kétszázadik évfordulójáról megemlékezik a magyar parlament, mindenki meghatottan fog felállni, de belül mindenki mást és mást gondol. Veletek végezzen először, ti röghöz kötött, konzervatív csűrhe, gondolnák a liberálisok. Ti kerülnétek a pallosa alá, ti, internacionalista hazaárulók, a nép nevében, s a nép, mégiscsak mi vagyunk, gondolják a konzervatív párt képviselői. Ne aggódj, Sanci, mondják a szélsőjobbosok, visszafoglaljuk, nem lesz egy nemzetnek két vagy fene tudja hány hazája, pláne, ha abból az egyik Románia.

Csak a szélsőbalos képviselő nem gondol effélét, egyedül volt a parlamentben, s meg volt róla győződve, hogy ő valójában Petőfi Sándor.

Ne nyúlj hozzá, forró, jut eszembe, amit anyám mondott, amikor, amit én mondtam, amikor valamelyik gyerekem. De hozzányúlok, mert irtózom a kultuszoktól. A kultusz nem más, mint az eleven mű temetője. Meg akarsz halni, mint alkotó, legyen belőled, kultusz, tananyag, érettségi tétel. Nem akarom elfogadni, hogy az ikonná válás képes agyonnyomni a művet, s netalán mű nélkül működni. De hozzányúlok, mondom, s nézem mégis ijedten ezt az alkotót, egyet azok közül, akik magyarul írtak, aki mégis egyedüli volt, mert megszerezte magának az egyedüliség rangját. A költő. Az ősminta. Ahogyan abban az időben minden nemzet legyártotta a költőt, Lord Byront, Alexander Puskit, Adam Mickiewicz-cset, kis késéssel ugyan (Byron 1824-ben hal meg, Puskin 37-ben és Mickiewicz is huszonöt évvel idősebb volt szerzőnként), de mi is megteremtettük a magunk idolját. Ebben az időben léptek az irodalom terepére azok az alkotók, akiket sokszor még ma is keresztneven emleget a nemzeti emlékezet. Egy lengyel társaságban voltam, amikor egy fiatal nő, amúgy egyetemi tanár, azt mondta, Adam milyen szép férfi volt, s beszéltek a többiek is az arcáról, a szeme vágásáról és az orráról. Irigyeltem Adamot, s örültem, amikor kiderült, hogy már nem él, mert eltemette őt a tizenkilencedik század.

A szerep meg volt ajánlva, kellett a nemzeti költő, a költő, és a viláért önmagát feláldozó ember, a szimbólum. Ezt a szerepet testesítette meg életével, s testesítette meg halálával is. Elszakadt a múlttól, mert szobrok nem írnak verseket, de nem tudni, hogy a mű is leszakadt-e róla, s elindult-e az ikonmentes önálló élete? Vajon most lehet hozzá nyúlni, úgy, hogy nem utca, nem tér és nem szobor, sőt, nem is az egyedüli a költészet porondján, mint volt az én gyerekkoromban? Ma egy gyerek, mondom, mellette tíz másik költőt sorol fel, s az *Arany Lacinak* írt fantasztikus vers (1847) csak egy a sok szeretett gyerekvers közül. Lassan lebomlott a státusza, mondom, vissza lett rángatva a földre, és ez jót tett neki, hogy le lett bontva. Most már ezt a szerzőt is úgy lehet olvasni, ahogyan bárkit, érintésközelbe került velünk, mert mi más volna a művészet értelme, ha nem épp ez a megszólítás és megszólíthatóság. Mondom önhittén, de amikor belevetem magam a szövegekbe, azt veszem észre, hogy a versek bizony nem képesek kibújni a kánonterhek alól, hogy még a számomra alig ismert darabok is fel-felmutatnak olyan sorokat, amelyek belém ivódtak, zsigerivé lettek. Van, aminek csak az árnyéka égett belém, mert (csak egy példa) nem ártatlan a rossz sláger, hogy *Reszket a hold a tó vizén*, mert meg lett az írva, hogy *Fürdik a holdvilág az ég tengerében* (1844). A versek, s különösen a slágerversek elszakadtak az élményszerűségtől, s beleragadtak a memoriterbe. Két attitűd van nekem, mint olvasónak ajánlva: a teljes elutasítás vagy az ámuldozás, mindkettő ellene van az élményszerű olvasásnak.

Ne nyúlj hozzá forró, holott nem forró, csak mégis van benne valami ijesztő. Ha költő vagyok, szinte agyonnyom az az önérzet, és az a zsenialitás, ami árad a szövegekből, és a szerző napi működéséből. Lefojt és megfojt. Ha csak olvasóként közelítek, akkor a bizalmi szint riaszt, a benne való otthonosságunk. Néha mintha a szüleink hálószobájába lenénk be, néha mintha a haverokkal söröznénk. Egy szoborral így beszélni, nevetséges. Holott látni kell, hogy a nyelv, amin megszólalok, még mindig az ő nyelve, ahogyan minden magyarul megszólalónak benne van a beszédjében az ő nyelve. Csokonait elrekeszti előlünk a nyelvújítás, Berzsenyi túl komor, Vörösmarty túl dagályos. Petőfi mindenkit maga mögé utasít. Ő a legkisebb közös alap. Ráépül a beszédünk, mindenki ezt kapja, aki beszédül ebbe a kultúrába, ő a hi-

tünk ebben a nemzetben, ő a kokárdánk. Vagy talán csak azt hisszük, mert kellene támasztékok a megroggyanó térdű embereknek. Kell mankó, kell mártír, kell istenivé dagasztott zsenialitás, hogy ne roppanjon meg a derekunk, kevesek vagyunk ahhoz, hogy önmagunk legyünk, s kell nekünk ez a szélllel bélelt világhi, akit annak tekinthetünk, akinek akarunk.

Meghalt Segesvárnál, 1849. július 31-én, olyan életkorban, mint Kurt Cobain, Jim Morrison, Jimi Hendrix, Janis Joplin. De a forradalom után mégis jó üzlet volt Petőfinek lenni. Étel és italt kapott az a csavargó, aki kis füzetkébe vershez hasonlító sorokat írt, s azt mondta, én vagyok Petőfi. Nincs meg a teteme, a mai napig kutakodnak utána, eggyé vált Attila koporsójával. Valahol van, de senki nem tudja, hol, s ha előkerül, persze soha nem fog, végre megrendült szívvel eltemethetjük. Azt hisszük, Szibériába vitték az oroszok és ott oroszul írt verseket, mert jelentek meg olyan orosz versek, amelyek nem voltak magyarul és Petőfiként voltak nevesítve. Petőfi neve mögé bújtak az akkori orosz demokraták, hogy ne kerüljenek börtönbe vagy netán az Urálon túlra. Tudósok és futóbolondok eredtek a nyomába, és erednek a jövőben is, aktatáskában csempészik át a határon a csontokat, amiket a költő csontjainak vélnék. Mások azt gondolják, hogy ma is él, mert vannak, akik soha nem hálnak meg, s valahol egy kis csendes-óceáni szigeten tanyázik Elvis Presleyvel, a nagy rockidol azóta tud már magyarul, és a Love me tender dallamára felnyomta a *Reszket a bokor, mertet* (46). The bush is stirring, mert van angol szövege is, meg mindenféle, hisz ez a vers a legtöbb nyelvre lefordított magyar vers.

Senki nem akarna ilyen gyereket magának, de senki nem akarna olyan apát sem, amilyen Petrovics István volt. A feltörekvő elmagyarosodott szlovák a gyereket tovább akarta lökni a feltörekvés útján, s mert nem bízott semmiben és senkiben, iskoláról iskolára dobálta. Az ő elsőszülött fia (van egy második is, akihez egy örökbecsű darab, a korai versek egyik legszebbike szól: *István öcsémhez*, 44), az ő első szülött fia, akinek persze, mint minden mitikus hősnek a születési időpontja és helye is vita tárgya (Kiskőrös, Félégyháza, 1823. január 1. vagy 22, december 31?), ez a fiú az apai szándék szerint a legjobb nevelést fogja kapni, mert ezt az apa kifizeti. Kerül így a kis Sándor Félégyháza után Kecskemétre, onnan Sárszentlőrincre, Pestre, Aszódra, Selmechányára és Pápára, összesen kilenc iskolában tanult, elindítva azt a későbbi emléktábla örületet, amelyek alapján, ha összeszámolnánk a táblákon feltüntetett éveket az életkora meg többszöröződné. Például a selmechányai gimnázium falán az van írva, hogy a Lyceum növendéke és a Magyar Társaság tagja volt 1838–39 évben, holott pontosan tudjuk, hogy '38. augusztus 31-én érkezett és február közepén már nyúlcipőt köt.

Evangelikus, ez maradt a szlovákságból, meg persze a neve, s mint efféle származékot, minden irányból megkörnyékezi a pánszlávizmus. Tulajdonképpen az ébredező szlovák öntudatnak köszönhetjük, hogy Sándorunk a miénk lett. A kamasz lázadó épp abba nem akart betagozódni, ami kézenfekvő lett volna. Nem akart a szlovákság alapköltője lenni, ő egy nagyobb kihívás felé törekedett, annak ellenére, hogy Hruz Mária, a versek szintjén (talán valóságban is) rajongott édesanya esetében tényleg el kellett gondolkodnia, hogy miként fogja szólítani, hogy mi is az ő közös nyelvük (*Füstbe ment terv*, 44).

Senki nem akar ilyen gyereket, aki már tizenöt évesen meg akar lépni az iskolából, s színésznek akar állni, s aztán később meg is lép és lesz időlegesen színész, aztán katona, majd újra diák. Kinek kell egy ilyen fiú! Első lázadását még visszaveri az apa, állítólag kegyetlenül elveri Aszódon, de a következőket nem tudja. Nem tudja, mert az a fiú kicsúszott a kezéből, s mert már ő sem az az apa, aki korábban volt. Elveszíti a vagyonát, nincstelenné lesz, évről

évre egyre nyomorultabb. Nincs az a pozíció, amiből meg tudna szólalni, hiszen az ő pozíciója mindig is a sikeres vállalkozó tekintélye volt, nem pedig az érzékenyen szerető apáé, bár nem volt egy faragatlan arc, olvasott és gondolkodó ember volt, tartja a fáma. Sándor egészen fiatalon megéli, hogy valakiből senki lesz. A gazdag ficsúrból, koldus, akinek a napi élelemért is meg kell alázkodnia. Talán innét fakad az ő osztályséreleme. Nem volt a nemzet gyermeke, pláne nem a népé. Olyan fiú volt, aki megkóstolta a jómódúak biztonságát, s ebből a biztonságból zuhant a nincstelenségbe. Alaptraumája a vesztes. Alapszándéka a korrekció, a sérelmek megtorlása.

Ha a szönyeget kirántják az ember alól, egyszerre vonzódik a talajtalan élethez, s egyszerre akarja a totális, mindent felülíró biztonságot. Ez a két érzelmi attitűd formálja és alakítja Sándor életét. Egyszerre akarna szabadon élő színész lenni, a nemzet csalogánya, akinek tapsvihar a napi betevője, vagy épp világvándor, s egyszerre megnyugodott nyárspolgár, akinek a felesége simára vasalja az ingujját. Bár a figyelmes kutatók szerint 150 többnyire külhoni darab színrevitelében volt része, többnyire kisebb szerepekben, mégsem vált igazi színésszé. A visszatekintők azt mondják, ez a mások bőrébe bújni képesség neki kézenfekvő volt, pláne ha némi sikert is lehetett vele a társaságban aratni, ám a színészethez mindez úgy tűnik kevés volt. Abban az időben úgy járt együtt a költészet meg a színészet, mint a hatvanas évektől a költészet meg a popzene. Ha nem tudtál zenélni, akkor is beálltál egy zenekarba, legfeljebb te írod a szöveget. De a színészet kemény feladat, ott nélkülözni, főként, ha másodrendű vagy, éhezni és fájni kell, a fizetség szerepméretre volt szabva. S ő másodrendű volt, hisz minden mimikriképessége ellenére rettenetes volt a hangja, s volt némi szépséghibája, egy előre ugró farkasfog, ami fülsértő, s átani kacajakor előtűnt, s amivel, ha mérges volt Jókaira, a vállát megharapta. „Ábrándja volt a színpad, írja Jókai, de se hangja, sem alakja nem volt színpadra való.”

Daliamra, ritmusra süket, nincs benne zenei érzékenység, hiába, hogy kisgyerekként még zongorázni is tanították. Úri fiút akartak belőle nevelni. Ugyan a hallás fejleszhető, nem haszontalan erőlködni, de Sándornál mégis hiábavaló volt az igyekezet. Itt egy pillanatra érdemes szemünk elé idézni ezt a szülőpárt, amelyik épp megválk származásától, hogy betagozódhasson a többségi nemzetbe, és képzelegni kezd, hogy mitől lesz igazán úr az ő gyerekből, és beugrik a zongora, hogy a latin mellett az mekkorát dob a gyereken. Megállunk ebben a képzeletben, felépítve a feltörekvő család képét, látjuk az este gyertyafénynél pénzt számoló apát, s az apai szándékokra rábólintó anyát, aztán továbblendülünk újra a költészet felé, s arra gondolunk, hogy mindaz a modernség, ami az ő verseiben megmutatkozik, amit a kor kritikája nem restelt hanyagságnak nevezni, bizony összefügg ezzel a zenei képességgel, helyesebben a képesség hiányával.

A gazdag fiúból szegény fiú lesz, aki hiába megy Pápara, nem tudja még tanítással sem fedezni a megélhetését, végül katona lesz. Tizenhét évesen bekerül egy nyers és faragatlan világba, a legkeményebb szigorba, ahol a versekhez nyúlni lehetetlenség, hiszen, ha meglátja a parancsnoka, valami feladattal rögvést kiveri a kezéből a tollat. Talán világot láthat katonaként, Itália tájai csillognak a szeme előtt, a tenger, amit a kordivatnak megfelelően, annyiszor megidéz, de nem. Zágrábig jut, de ott is csak a betegágyig. Hónapos betegeskedésének a vége a leszerelés. Alkalmatlan.

Nem katona, nem színész, kizárásos alapon marad a költészet, amit mindig is művelt, s most visszatérve Pápara sikert is ér el vele, először csak az önképző körben, aztán azon túl is.

Az Athenaeum, a háromfejű fenevad (Bajza, Toldy, Vörösmarty) által irányított lap lehozza az első verseit. Tizenkilenc éves. Ezzel indul az a hét év, amiben megszületik a Petőfi nevű életmű, ami ekkor még nem erre a névre hallgat. 44-ben a gyűjteményes kötet kéziratára még az volt írva, hogy Pönögei Kis Pál, s a népdalok alatt mindig más név szerepel. Így kezd el felépülni egy gigantikus egő, s persze vele párhuzamban egy gigantikus életmű, amiben van olyan év, amit egy átlag költő egy élet munkájának is betudhatna. Például a 44-es, amikor a megszámlolni-sem-lehet vers mellett még a *Helység kalapácsa* és a *János vitéz* is megszületik. De nem pusztán a mennyiség a meghökkenítő, s hogy ilyen termelés mellett mégis képes hozni a színvonalat, hanem hogy szinte minden év egy új alkotói periódus. Alkotói és emberi felnövés zajlik a szemünk előtt. Nem akar belecsontosodni a korábbi, akár sikeres költői megszólalásokba. Kockáztat, mert csak kockáztatással, evidens tételekkel lehet mélyebbre jutni. Egy pillanatra se feledjük el, hogy egy gyereket látunk, amikor az *Alföld* (1844, szerzőnk 21 éves) nagy tájírójának sorait olvassuk. Egy gyereket, akit bizony ma még óvna az anyukája, ha nem is az Alföldtől, de legalább a világ veszélyeitől.

Borozókhoz szól az első vers (*A borozó, 42*), ami megfelel a korízlésnek, hisz ez a tematika az egyik legkedveltebb ez idő tájt. Európa, főként a protestáns Európa, amikor rendesen elvégezte a napi feladatot, este, legalábbis gondolatban mintegy mámorban úszott, s nem figyelt arra, hogy amúgy a forradalmak előestéjén van szinte. Ekkor és ezzel a mimikrirel kezdődik Sándorunk tévelygése a szerepekben. Tehetséges. Azt ír, amit kell írni. Ha bordal kell, hát miért ne? Ő ugyan erővel sem tudja meginni, ha épp megkockáztatja, olyan rosszul lesz, hogy mindent érez csak a mámort nem, de megírja, s még hány efféléit ír meg, hiszen szerepben van. Mikor az életmű méretei fölött ájuldozunk, s kutatjuk a hogyan és mikéntet, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tökéletes átlényegülési képességet, a szerepjátékot, ami színészként nem jött össze, de íróként tökéletesen működik. „Mikor térsz már az eszedre, te Sándor? /Tivornya éjjeled és napod; /Az istenért! /hisz az ördög elvisz, /Ha még soká így folytatod.” Alig merünk kételkedni a 44-es *Javulási szándék* című versben, holott szerep az egész.

Persze minden műalkotás szerepjáték, hogy alkotói helyzetbe jussunk, alapból szerepbe kell jutnunk, a mű csak akkor jöhet létre, ha van rálátásunk, van distancia. Amikor a kezünkben vannak az érzelmek és nem a szívünkben. Annál könnyebb a létrehozás, minél távolibb a szerep, minél neutrálisabb a vele való munka és kapcsolat. Ha pontosan meg tudom határozni, hogy ki beszél, s a saját lélekből annyi beleérzést és beleélést adok, amennyi épp szükséges, akkor a legkönnyebb az írás. Ha meg van az alapválasz arra, hogy ki a szövegek énje, minden az alkotó kezében van. Ő az, rámutatok, ez a borozó, ez a betyár, az a szerelmes, ez a juhászlegény és sorolhatnám. Ők beszélnek, nem én, én az vagyok, aki beszéltettem őket, eljátszom a hangjukkal, a szavaikkal. A költői szerepjáték végigkíséri Petőfi életét. Nem hagyhatjuk szó nélkül: a név és nemzetválasztása már eleve szerepjáték. Vannak apró szerepek, kisebb beleélések, s vannak olyanok, amelyek az élete során nem tágitanak mellőle, sőt egyre erőteljesebbé válnak, amilyen például a népért tűzön-vízen át küzdő forradalmár szerepköre. De fiatalon egyelőre a duhaj nőcsábász hírébe kerül az, aki valójában hivatalnoki szorgalommal írja a verseit, főként fejben. A vándorlásai nem országismereti túrák, bár azok is, hanem verseken való gondolkodás. Megfogalmazza, kidolgozza és memorizálja a szövegeket, s aztán este a szálláson gyöngybetűkkel leírja. Ha nőtársaságba kerül, inkább lesütött szemmel szorong, mintsem lecsapna hatalmas arccal az áldozatra. „Kakasszóra hajnal ébred,

/Én lányokkal nem beszélek. /Mert ha szólok őhozzájok, /Hajnal lesz a két orcájok." (*Kakas-zóra hajnal ébred*, 43) Ez minden bizonnyal messze van a valóságtól, mert idegen tőle a lányok lelkét felgyújtó nagyképű nőfaló szerepe. Nem, ő is épp olyan ügyetlen volt, mint a legtöbb fiú, ő is egy volt azok közül, akit a lányok épp észre sem vettek.

Nem véletlen, hogy első szerelmi ciklusa (*Cipruslombok Etelke sírjáról*, 45) valójában egy halott lányhoz szól (Csapó Etelke), akit nem, vagy alig ismert, de biztosak lehetünk benne, hogy semmiféle szerelem nem kötötte hozzá. A szerelmi érzet teljesen mesterkélt. Csappan az ihleterő, s ő mesterségesen akarja feltűzelné magát, olyannyira, hogy végül még be is költözik a halott lány szobájába. Egészen fiatal még, de pontosan tudja, mi a dolga. A létrehozás. Hogy vele mi van, másodlagos. Ebben az évben még jön egy szerelmi ciklus (*A szerelem gyönyögyei*), szintén egy alig ismert lányhoz (Mednyánszky Berta), akinek a kezét is megkéri, ha már ciklus legyen kövér. Persze elutasítják, és ez épp jól beleillik a szerepbe. Egy romantikus költő soha nem lehet boldog. S a boldogtalanság: ihletforrás.

Ahogy telnek az évek, a mimikri változik, s egyre inkább mossa össze a mű szereplőjét a saját étellel, aminek nem pusztán az a tragédiája, ami végül lett, hogy katonának megy, mert kényszerűségeként jelenik meg a versekben vállalt szerep a saját életben (*Egy gondolat bánt engemet*, 46), hanem az is, hogy sokszor elveszíti, különösen az utolsó évek verseiben a szövegekre való rálátás képességét, s az azonosulás időnként kendőzetlen privát gyűlöletben tör ki. Persze, ha az ember hasonlóan érez, nincs nagy baj az olyan versekkel, hogy *Akasszátok fel a királyokat* (48). Végül is mi mást lehetne velük csinálni?

Az üdvöskét, ezt a minden bizonnyal túlmozgásos sihedert örömmel fogadja az irodalmi köz. Vártak rá és jött. Volt itt egy olyan, hely, amire kellett szereplő. S Petőfi hozza a formát, egyrészt öntelt nagyzoló a haverok körében, másrészt szófogadó fiú Bajza és Vörösmarty társaságában (Toldy Ferencet valahogy elve nem bírta, talán mert Toldy is épp olyan volt, mint ő, egy nemzetiségiből lett magyar). A kétségbeesett éhező vándorszínész végül az irodalomban lel otthonra, nem utolsó sorban Vörösmarty szeretete miatt. Sokan össze is súgtak a háta mögött, hogy csak azért locsoghat, mert a koszorús költő áll mögötte. De állna-e Vörösmarty érdemtelen alkotó mögé?

Az idő tájt a népiesség ott dörömbölt a kultúra ajtaján, s Európa országai beengedték, és beengedték a magyarok is. Mindenki írt népdalokat. A cél az volt, hogy ezeket a népgyökerű verseket valamilyen módon megneemesítsék és beemeljék a magaskultúra világába. Túl szilajak ezek a dalok, be kell törni, engedelmessé kell tenni őket. Hogy rendben, legyenek benne egyszerű szereplők, juhászok és egyéb népfik, de a felezőnyolcas mellett azért olyanok legyenek, hogy görögösen is értelmezhető legyen a metrum. A népdal minden formai egyszerűsége mellett szinte a legnehezebb művi megszólalás, mert épp a műviséggel áll szemben. Alapja a megszólalás pozíciójának egyszerűsége és egyértelműsége. Minden ízével épp a műköltészettel szemben áll. A népköltő, ahogyan Babits figyelmesen megírja, életében egyszer-kétszer kerül olyan érzelmi pozícióba, amikor meg tud szólalni, ezzel szemben a műköltő ezeket a pozíciókat próbálja akár mesterségesen is előállítani, tüzet csiholni akkor is, ha épp okafogyott a tűzgyújtás. A megszólalás egyértelműsége teszi a nyelvet, a ritmust is egyértelművé. Nem utolsósorban azt is számításba kell venni, hogy ezek a szövegek nem pusztán költészeti szempontból dalok, hanem valóban dalszövegek. Nem lehetnek botladozóak, mert a felhangzás pillanatában kell, hogy hassanak. Amelyik ezt nem tudja, az elveszik. Petőfi első nagy dobása, hogy minden addigi társával, például Vörösmarty és Kölcsey népdalimitációival

szemben és ellenére, meg tudja találni a megszólalás egyértelműségét. Nincs keresettség, nincs méz és máz, ő az, aminek ebben a dalhelyzetben lennie kell. Nem akarja az operában eladni a népdalt, nem akarja a görög mitológia világában toporgó magyar költészetbe beléptetni a verseit. Nem mozdul el a megszólalás helyétől. Ennek lesz aztán a következménye, hogy a szakmányban születő népdalok (amelyek esetében azért ő is próbálkozik a metrumokkal, hisz Bajza kéri, de végül maradnak a jambusok, ha maradnak, az ugye olyan, mint a beszélt nyelv, tulajdonképpen nem is metrum), ezek a frissen lett dalszövegek, hamarosan meghódítják a vidéket. A falusi tanítók, papok és hivatalnokok megtalálják Petőfi lírájában önmagukat, megélik az érzelmi azonosulást. Egyszerű és érthető, s pont arról szól, amilyenek ők. Ezek az olvasók lesznek az első közönség. Hamarosan dallamok csúsznak a szövegek alá, s egy év múlva a Kisfaludy Társaság népdalgyűjtő felhívására számos olyan vers érkezik, amit nem oly régen épp Sándorunk írt. Csoda történik, leomlik a magaskultúra bástyája, megteremtődik a vérfrissítés lehetősége, hihetetlen siker, bár szerzőnk ekkor még nem vállalja névvel a verseket. Álnevek alatt jönnek a dalszövegek, azt hiszi, lesz majd egy nemes Petőfi, akinek derogálnak majd ezek a könnyűkézzel írt szövegek. Mindegy, mit gondolt, de történt egy nagy változás: először a magyar művelődés történetében egy alkotó ledózerolja a magaskultúra és a popkultúra közötti határt. Amely határt aztán az utódok újraépítik, s a mai napig gögösen hűsölnek a határfalak árnyékában. De akkor Petőfinek sikerült. Kiiktatta a versek mélyéről a pátoszt és a műveltségi paneleket és beemelte a köznyelvet a verstérbe.

Minden nagy költészeti forradalom ezzel indul. A hivatalos irodalmi nyelv a centrumba kerül, s lassan elveszíti valóságerejét, mert elfárad, s ráadásul az utánczó egyre gyengébb tehetségű alkotók. A centrumba emelt irodalmi nyelv lényege a statikusság. Alapja a felismerhetőség. A mű végül nyelvi kérdéssé válik, holott az irodalmi mű alapvetően mindig valóságkérdés. Míg az irodalmi nyelv megmerevedik, a köznyelv változik. Senki nem merne egy társaságban úgy megszólalni, hogy a nyelvnek nincs valóságfestő ereje, senki nem kockáztatja az életét, hogy ott azon nyomban lemészárolják a többiek. A holt vagy épp haldokló nyelvet az élő nyelvvel kell visszahozni a halálból. Petőfi épp ezt teszi. Észreveszi, hogy a köznyelv régen elhúzott a romantikus vagy épp klasszicizáló, kicsit Kazinczy börtönében sínylődő nyelvtől. Egyszerűen leváltja a nyelvkészletet, köznyelvi szókészlet kerül a versbe és ritmikai köznyelv. Mindennek a legnagyobb mutatója a *Helység kalapácsa* (44), ami az akkor divatos és egyedüli irodalmi dicsőséget adó eposz keretei között szólal meg, de mind témájában, mind szereplőiben, mind nyelvében teljesen közönségesen, tele játékosággal és humorral. Az eposz s a még ebben az évben írt *János vitéz* végérvényesen kijelöli az új irányt, s ennek az iránynak a neve a közvetlenség és köznyelviség lesz, az érzelmek tombolása helyett a realitás, a felülről megszólalás helyett az érintés közelsége. A *János vitéz*t, hogy azért lássuk szerzőnk életét is végigkíséri a pátosz, mert minden nyelvi regiszterbe és életút-választásba lehet pátoszt és emelkedettséget vinni, ezt az alapmesét a visszaemlékezések szerint hat nap és hat éjjel írta. Őszintén szólva: ő nyugodtabban megpihenhetett a hetedik napon, mint a világ teremtetője. E két művel Petőfi szájon vágja az addigi hivatalos költészeti kánont, s ezt a kánon képviselői rögvest észlelik is. A két mű (itt zárójelbe tesszük, hogy két fantasztikus mű, ami előtt tényleg úgy kell állnunk, mint Mózes első öt könyve előtt, mert, hogy dagályos legyen, ezek bizony a mi irodalmunkban az első könyvek), ez a két mű pusztán azért válik az addigi költészet paródiájává, mert másmilyen. Petőfinek nem volt szándéka a paródia. Az írónak mindig a mű által megragadható világ az alapvetés, az irodalmi kontextus

másodlagos. Egyértelmű összegzése ez a két epikus munka az addigi pályának, a zsáner- és önzánerköltészetnek, a népdalimitációk dallamvilágának, s egyben megteremtése egy újfajta elbeszélésmódnak, ami tulajdonképpen a mai napig megmaradt a magyar irodalomban. A mesemondás kedve és evidenciája ez a két mű, s a valóságmegragadás első diadala a magyar irodalomban. Mert bármilyen mesés és fantáziájáték is van a *János vitéz*ben, a mű kétharmada csupa realizmus magyar alexandrinusokba szedve, *A helység kalapácsánál*, meg nincs is miért elbizonytalanodnunk. Ugyanakkor fontos megjegyeznünk: nem szociografikus realizmusról van szó. Olyan falu nem volt, amelyenről Petőfi ír. A mű valósága a saját maga teremtett térben igaz, nem a valóság tükröztetésében.

Költőnk a nép dalnoka lesz, az *Életképek* szerkesztője, s mint ilyen átéli ezt a magasztos szerepet, ítéletet mond, gátlástalanul, osztja az igazságokat, nem csoda, hogy néha arról álmodik, hogy a megbírált szerzők nyakát szegik. Révbe ért, finom munkával megelőzi Vörösmartyt. Ő lesz a nemzet költője. Egy későbbi pályatárs, Ady, épp ezért gyűlöli, szíve szerint kiiktatná a magyar irodalom testéből, mert ő is erre a szerepre ácsingózik, de végül mégis a beiktatás mellett kell döntenie. Petőfi népköltő lesz, a leghíresebb dalszövegíró, a Lennon-McCartneyből a Lennon, aki hogy még hitelesebb legyen, a főnöke (Vahot Sándor, most még barát, de később esküdt ellenség, mint mindenki, akivel Petőfi egy időben barátságban volt) tanácsára népi hacukákba öltözik, lajbi meg kucsma, meg fokos. Hozzá kell tenni, Petőfi egész életében színész volt, nem idegen tőle a kirívó viselet, mindamellett hogy szorongó ember is volt, helyesebben az a nárcisztikus személyiség, aki nem bírta, ha mások is labdába rúgnak mellette. Vagy ő van, vagy ha ő nem lehet, akkor inkább elbújik a mások elől. Mintha a szorongását, ahogyan a dadogós ember, akiből színész lesz, s a színpadon akarja felülírni a beszédhibáját, ő a szorongását kirívósággal leplezné. Egy barátja mondta, hogy mikor ez a Sándor elének jön, mindig rajta van valami, hogy az ember vele álmodik. A népművészet mestere lesz, de nem sokáig. Két támadás éri ezt az alkotóerőt: egyrészt az atyamester Bajza elvárása, hogy feleljenek meg a népdalok a műköltészet szabályainak is, másrészt a péer elvárás, hogy feleljen meg a költő az általa megénekelte idolkak. Mindkettőt lerázza magáról, de egyet nem tud: az öntudatot, hogy ő a nagyság. „De már rég meg van mondva, hogy én középszerű ember nem leszek” – írja, talán épp van már tizenkilenc éves. „S hogyha földobnám az égret /Szívemet, /Melegítné a világot /Nap helyett!” – írja kicsattanó öntudattal az *Egri hangok*ban (44).

Együtt indul egy csapat, mint mindig, de egy közülük magasabbra szárnyal, s árnyékot vet a többire. Mi más volna a cél, mint szárnyait szegni. Negyvennégy végétől elindulnak a gyalázkodó kritikák. Műveletlen sutyeráknak titulálják, aki elviselhetetlen jellem, s mint költő nem a nép nyelvét, hanem az aljabeszédet engedi be a versbe. Ráadásul ócskák a rímek és hibás a ritmus. „Ezen uraknak a magyar rímről és mértékről fogalmok sincs. Ők a magyar versekben latin metrumot és német kádenciát keresnek, s ez az én költeményeimbet nincs, az igaz, de nem is akartam, hogy szorosan legyen. A magyar mérték és rím még nincs meghatározva; ez még ezután fog, ha fog, kifejlődni és meghatározatni, eszerint róla nekem sincs tudatom, de van sejtésem... Az ösztön vezet, s ahol ők engem rím és mérték dolgában a legnagyobb hanyagsággal vádolnak, talán épen ott járok legközelebb a tökéletes, az igazi magyar versformához” – írja a 47-es gyűjteménye végül elhagyott előszavában. De mennyire nincs igaz, és mennyire van mégis. Talán a rossz hallásnak köszönhető ez a nagyszerűség, hogy nem egy perfekció felé megy a rímélése, hogy valójában olyan rím- és ritmus-lehetőségeket

vet fel, amellyel előrébb jár, mint a későbbi, főleg a nyugatosok hatására, finomkodásra épülő, formakövető magyar költészet. Nála összezsengnek olyan szavak, mint szél, felé, ország, hozzá, lézeng, kezében (sorolhatnánk a rossz rímeket), s a még nagy versekben is van rontott ritmus (például az *Alföldben*). Meghökentő, hogy mindez mennyire közel áll a túlzott pontosságától idegenkedő fülünkhöz, mennyire mai dallamra írt ez a költő, ilyen tekintetben egyáltalán nem volt népdalszerző. Sokszor hibákat is bevállal, amit aztán a népköltő egyenesít ki: „Ha ez a pénz volna csak foglaló, /S még százennyi lenne borraivaló, / S id'adnák a világot rá'dásnak, /Szeretőmet mégsem adnám másnak!” – hangzik a kicsit ügyetlen Petőfi-strófa s ekként egyenesít a népdal: Ha az a pénz volna csak foglaló/ S kétszer annyi rá borraivaló/ S a világot adnák ráadásnak/ Szeretőmet mégsem adnám másnak” (*Alku*, 45)

A támadások nem lanyhulnak, s a legfájdalmasabb számára, hogy olyanoktól is érkezik, akiket barátainak vélt. Támadják a népdalköltőt, aki már épp az nem akar lenni. Új utakat keres, s a támadásokból, sérelmekből fakadó fájdalom segít is az útkeresésben. A dicsőségtől megfosztott költő, a világ dicstelenségét kezdi megfogalmazni *Felhők* ciklus 66 versében. Felfüggesztődik a népzene szerep, s egy egészen újszerű individualitás jelenik meg, néhol pazarul. „Annyit sem ér az élet, /Mint egy eltört fazék, mit a konyhából / Kidobtak, s melynek oldaláról /Vén koldús nyálja a rászáradt ételt!” Az egy évszázaddal későbbi tárgyyszerű lírát előlegezi meg az alábbi vers: „Gyertyám homályosan lobog... /Magam vagyok... /Sétálok föl s alá szobámban... /Szájamban füstölő pipám van... / Multam jelenési lengenek körül... /Sétálok, sétálok, s szemlélem /A füst árnyékát a falon, /És a barátságról gondolkodom. /És ez a kis szösszenet: /Ha a sírban megszáradt szíveket /Mind egy halomra hordaná / S meggyújtánák,/ Ki mondja meg: / Hány színű lenne majd e láng?” De akár egy retorikus felvetéssel is százast dob: „Hány csepp van az óceánban? /Hány csillag az égen? /Az emberiség fején hány hajszál van? /S hány gonoszság szívében?” Elnagyolt ritmus, laza rímelés, aminek mintegy összefoglalója formailag *Az örült* című vers (46). Formailag és tartalmilag. Az itt sorjázó szabad asszociációk, szürrealista képek, gondolati mélységek megelőlegezik a huszadik század költészetét. Ugyanakkor az sem tagadható, hogy *Felhők* némikor közhelyes, találkozunk benne sommás egyszerűsítésekkel, de egzisztenciálisan elmélyített kérdései, mégis a modern bölcséleti líra alapjává teszik.

Petőfinél minden rövid ideig tart. Módszeres és profi alkotó. Tudja, hogy időt kell szánni a versre, s ha elkészült, tovább kell lépni. Fejben ír, magánya, társasági működése, vándorlásai, cikázása az országban sem szólnak másról, csakis az írásról. Bárhol van, készül a vers. Mindent csak egy szempontból néz: mi az, ami ihletforrás. Ha épp megbicsaklani látszik a beszélőkedv, képes a legvadabb dolgokra. Mint a *Ciprusok* ciklus kapcsán. Képes bármire, csak hogy megihletődjék. Képes bármit megénekelni, mintha egy rigmusokba szedett naplót olvasnánk. Indulatokat keres és gerjeszt magában, mert kell a vers. Nem utolsó sorban abból él. „Napról napra élek, írja Aranyinak, s így nem fordíthatom időmet oly mű készítésére, melyekért mindjárt nem fizetnek.” Amikor körbeér a történet, kiürül az energiát adó anyag, rögvest egy másik ihletforrásért kajtat. Csapó Etelke, Mednyánszky Berta, gyűlölt barátok, újabb fantomszerelmek, minden egyre megy: a vers a tét.

Amúgy a két szerelmi ciklus között egyértelmű a hangvételi különbség, látszik, hogy költészeti és nem szerelmi próbatétel előtt állunk. Míg az Etelkéhez szóló versek szinte kivétel nélkül merő romantikus érzélgősség, a Bertához szólókban megjelenik a realitás. Ám mindkettőről, s egy-egy kivételtől eltekintve Petőfi szerelmi lírájáról általában elmondható, hogy

többségükkel legfeljebb túlérző kamaszként kezdhettünk valamit, amúgy taknyos sikamlósága kicsúszik a kezünkéből. Vajon miért a szerelmi költészet a legesendőbb a Petőfi-lírában? Talán, mert azóta olyan mérhetetlenül mélyebben látszik egy kapcsolat története? Talán a romantikus lázalmok egyszerűen elriasztják az embert? Talán nem a kor a felelős, inkább az életkor. A kamaszszerelem velejárója, hogy valójában nem egy másik emberbe, hanem a szerelembe vagyunk szerelmesek. A kamasz-szerelemnek két szereplője van a szerelmes és a szerelem, a másik ember épp csak egy kellék, egy próbabábu, amire rápróbáljuk az érzelmeinket. Hát ilyenek ezek a versek, semmit nem látunk a nőből, és csak ellenszenveset a férfiből, mert a szerelmi szenvelgés végül olyan mértékben belecsúszik az önszeretembe, önsajnálamba, hogy elriadunk tőle. Mindkét ciklusban akadnak fantasztikus versek (*Fa leszek, ha...*, 45), ahogyan a szakma által túldicsért Júlia-versek között is, de alapvetően ez a szerelmi költészet nem tud megnyílni számunkra és nem ad lehetőséget az érzelmi azonosulásra. Épp ilyen szerelmesek nem akarunk lenni, mert ha ilyen nyálasak leszünk, biztos, hogy bukik a történet.

A legszebb és legjobban sikerült versek, azok, amelyekben a reális külvilág jelenik meg, mint a *Szeptember végénben* (47), ahol az első versszak túpontos leírása feledteti helyesebben elfogadtatja velünk az allegorikus eszmeiséget és az érzélgősséget. Realitás, és itt kell egy pillanatra megállni, mert a köznyelvi eszköztárnak és a petőfiségnek ez az alapja: úgy beszél a világról, hogy tapinthatóvá válik. A tájlíra kimagasló darabjai, mint a *Tisza* káprázatos elevenségével és pontossággal ragadják meg a világot. Nincsenek (helyesebben ritkák) a közhelyes hasonlatok, ráadásul elhagyja a mintet, mint hasonlított („Haldokló hattyúm, szép emlékezet”, *Tündérálom*, 46), s ezzel a metafora másik oldala is realitásként kezd működni. Némely verse szinte prózaírói pontossággal van megfogalmazva, s akár fel is bonthatnánk a strófaszervezetet és írhatnánk folyó szöveggé. Ez egyszerre lenyűgöző, s egyszerre kerékkötője is ennek a költészetnek. Petőfi korában nincs jelentékeny magyar próza. Emiatt épp azt hagyja benne a versben (leírás, elbeszélés, elmesélés, környezetrajz), amit a modern költészet Baudelaire után egyszerűen elhagy, mert nincs szükség rá, erre van a próza. A prózától megtisztított versben csak a belső történés marad. De Petőfi nem tehet mást. Abban az irodalomban kell érvényre jutnia, amelyikbe beleszületett. S nekünk, utódoknak azzal kell szembesülnünk, hogy a magyar realista próza alaphagyománya egy költői életmű.

A lealázások ellenére, amikor elkészült a *Felhők*, Sándor más utakat keres. Létrejön a Tíz-ek Társasága, a fiatal írók önvédelmi egylete, amiben ő viszi a prímet. Ahogyan eddig és ezután is, minden csalódás, kudarc új erőre lobbantja. Bizonyosan állíthatjuk, hogy a műalkotás létrejötte egyben az alkotó személyének önfelepítése, vagy újraképzése is. A mű életereje épp abból fakad, hogy a háttérben tényleg épül az élet. Abban a pillanatban, amikor státuszba tagozódik egy művész, rögvest ott ármánykodik a tétnélküli írás. Kezedben az eszköztár, hisz épp ezért érhető el révben, tudod, mi az, hogy vers, novella, regény, így aztán semmi nem akadályoz abban, hogy egy illet létrehoz, s mivel az életed se zavar bele, létre is tudod hozni a műalkotás-szerű művet kockázat nélkül. Össze kell törni, hogy egészet hozz létre. De mitől? És ki mitől? Petőfi számára ilyen szempontból nem volt út a szerelmi csalódás, hisz épp úgy versanyagnak tekintette, mint bármi mást. A Júlia-szerelem, szépen kiosont belőle, s ha nincsen ez a *Reszket a bokor*, s a mindent megváltoztató utolsó sorok („De ha még szeretsz, úgy /Ezerszer áldjon meg!”), s erre nem jön Júlia válasza, hogy „1000-szer Júlia”, az egészből semmi nem lesz, sőt nyomot is csak annyit hagy, mint az említett vers hagyott. Nem mérgezte

magát alkohollal, amikor a másnaposságból felépülés életerejéből fakad a vers élete. Bár beteges volt, de nem nevezte ki a betegséget legfőbb bajtársának. Egy út maradt, a magaslatokba való feltörés és az onnan való letaszítatás. Ez volt az éltetője, a napi kettőhúsz Petőfi költészetének. A rövid élet során szinte évente váltogatták egymást a csúcok és a lealáztatások. Nem lehet azt állítani, hogy ezek az ő részéről szándékos provokációk lettek volna, hogy bármiféle tudatosság működött volna e téren benne, azt azonban igen, hogy bizonyos viselkedési etikettel, ha akarja, elkerülheti a csapásokat, a rágalmakat, aminek révén volt népszerű, örült, orosz kém, börtöntöltelék, pernahajder és még életében többször is a nemzet csillaga. Minden lett és mindennek az ellenkezője, de a minden mögött egy lényeges pulzálás van, hol koszorús költő, hol kitagadott ellenség. És ebből ered a verseket megtöltő életenergia.

Az 1845 második felében elkezdődő felívelés immáron beerősít egy újabb tematikát, s ez a közéleti gondolat. Ahogyan a népdal, vagy a zsáner, úgy a politikai, közéleti gondolat is végigível az életművön, de a pálya vége felé egyértelműen erősödik, míg végül eljut a 48–49-es közéleti agitatív, indulati költészetig. És nem is járhat be más utat. A közéleti költészet alapja, ami révén egyáltalán hitelesen létre tud jönni, az a fekete-fehér világszemlélet, ahol egyértelmű, hogy ki a rossz, ki a jó. A nép jó, mondja Petőfi költésze, az uralkodói réteg rossz. A szabadság jó, a zsarnokság rossz. A magyar jó, az osztrák rossz. Az eszmeiség egyben eszménység, méghozzá olyan, ami tele van eredendő életenergiával. Petőfinél a közéleti gondolat nem ideologikum, hanem eredendő érzelmi valóság. Abban a pillanatban, amikor ez az eszménység megkérdőjeleződik, netán hatalomra jut, s kompromisszumok, és konszenzusok tárgya, érdekegyeztetések terepe, már nem lehet mellette maradni. Vagy elfelejtem, hogy van olyan, hogy köz, ez lehetett volna egy irány szerzőnk számára, vagy, s ő ezt választotta, radikalizálódik és olyan eszméket fogalmaz meg, amelyek még nem kerültek a reálpolitika asztalára, amely politikát Petőfi amúgy szívből gyűlölt. Ennek a lépésnek logikus következménye, hogy eljut az utolsó évek költésze a direkt agitatív szólamokig, a király vagy akár népirtásig is. Emiatt sokan ma is nem csak a nemzeti költészet, de a nemzeti demagógia megteremtőjét is látják benne. Ugyanakkor látni kell, hogy csak erre mehetett. A felkínált hivatal nem fogadhatta el, s azt sem választhatta, hogy a fiatal feleséggel enyeleg nap- és évhosszat, amikor forr körülötte a világ, amely világ alatt a lángot részben ő gyújtotta be. Marad a radikalizálódás, s persze ennek következtében a forradalomban történő folyamatos csalódás, mert a forradalom soha nem az ő ritmusában változik. Embereket veszít el, örültnek tartják, aki az ország, s persze főként a nemesség vesztét akarja. Ő csahol rendületlen, és elindul a képviselőválasztáson, ahol az ellene agitáló konzervatívok végül elűzik. Csalódás, csalódás hátán, ebből születik az utolsó nagy „eposz”, *Az apostol*, ami afféle összefoglalása az eszméknek, ideáknak, közéleti elgondolásoknak.

Költészeti szempontból szükségszerű a radikalizálódás, ahogyan a meginduló háborúban való részvétel is. Magyarázhatjuk egyfajta becsületben esett sérelemmel, hogy beáll katonának, hisz egyre többen gúnyolódnak rajta, hogy miért is nincs a frontvonalban, amikor örökösen erről papolt. De nem véletlen és nem indokolatlan ez az elvárás, még ha pontosan tudjuk és érezzük mögötte a rosszindulatot, mert Petőfi évről évre egyre mélyebben azonosult a versben megénekelte szerepekkel. Ő vált saját verse hőségé, helyesebben saját verse hőségét kezdte a való életben is alakítani. S mindez egyre kevésbé látszott szerepnek. Amennyiben igen, ráégett a szerep, mert magára akarta égetni, ráégett az oszlopra a láng. Ha nem

akar a versalannyal meghasonulni, tényleg ki kell menni a harcmezőre, nem tehet mást. És kiment.

Bármely kritika ócsárolhatja az utolsó másfél év költészetét, mondván, alig van emlékeztetes darab, ám amikor az életet és a költészetet egybeolvassuk, s bár irodalmiatlan, de tekintjük e kettőt egyben a műnek. Amikor e kettőt összeolvassuk, és egynek tekintjük, hisz logikusan ez következik a valós és versben megénekelte én azonosulásából, nincs szem, ami szárazon marad. Különleges minden pillanata ennek az időnek, forgatagos és magával ragadó. Hősiesség és kisszerűség. Dicsőséges diadalok és csúf csatavesztések. Petőfi számára csalódás barátokban és politikusokban. S persze most lehet a legmélyebben megszeretni Petőfit, mindazzal, ami épp rossz vagy nevetséges benne, hisz most tényleg a színen van és tényleg kapott egy főszerepet, azt a főszerepet, amit mindig is álmodott magának, a prófétai sorsot, a vagy beváltatik, amit üzentem vagy elpusztulok magam is, és ő elpusztult. Egy valahai szerepében, mint második inas, ennyit kellett mondania: „De, mikor mondom neki, hogy nem szabad bejönni”, és volt még egy megszólalása: „Ha-ha-ha”. De most főszereplő, most neki be kellett jönni. Még a magánélete is különleges, szinte meseszerű: épp március 15-re kilenc hónapra december 15-én megszületik a fia, Zoltán.

A forradalom idején országos szintérré lép konfrontatív és indulati hullámmásokkal terhelt alkata. Alig bírható kedélyhullámmások jellemzik egész életében. Hol érthetetlenül kicsattanó, hol hallgatag és magába roskadt. Összeférhetetlen, elviselhetetlen alak, legtöbbször a barátait is nyírta, néha jobban, mint az ellenségeit, s persze számos visszaemlékezés van, amelyik épp az ellenkezőjét szeretné bizonyítani, holott lehetetlen. Egyetlen ellenpélda az Aranyhoz fűződő barátság, amely egyben a Petőfi-próza legjobb lapjait hozza. Az Aranyhoz írt leveleket, játékosságuk, fesztelenségük és modormentességük miatt öröm olvasni. „Lelkem Aranyom! Te aranyok Aranya! Imádott Jankóm! *Aranyos* szájú szent *János* barátom! Bájdos Jankóm! Szerelmeses fa-Jankóm! Drága barátom, stibli! Hazánk üstökös-cselligja, Nagyrabcsült barátom! My dear Dzszenko!” Elég csak a megszólításokat felsorolni, s ennyi szeretet és játékosság láttán tényleg megröccsen bennünk a szív. Nem ununk ezekben a levelekbe beleolvasni, mint az *Útlevelek*be ahol találni ugyan szép bekezdéseket, humoros részeket, de kicsapja a biztosítékot az öntömjénezés, az egótól való elragadtatottság, nem is beszélve az egyetlen regényről, *A hóhér köteléről*, ami gyakorlatilag olvashatatlan. Az Arannyal folytatott levelezésből határtalan szeretet árad, okosság és humor.

Petőfi élete során javarészt saját magát tartotta igazi költőnek (Shakespeare és Shelley már nem éltek), az ellene acsarkodók épp azért ütlegelték, mert nem volt hajlandó elfogadni az irodalom etikettjét, hogy gyenge vagy féltehetségek teszik ki a szakma nagy részét. Ő igazságot akart osztani, mindenkinek megmondani a tutit és mindenkinek megjelölni a pontos helyét, bemérni a helyi értékét. Ki örülne annak, aki örökösén meztelen a királyt játszik, akkor, amikor pontosan tudható, hogy ezt a társadalmi teret épp a tehetségtelenek és féltehetségek munkája tartja fenn. Nélkülük semmi nem működne. A zsenik nem fognak kiadóvállalatokat, cégeket, egyesületeket működtetni, mert kitölti az életüket a mű létrehozása. A nagy tehetségek sokszor megalázva érzik magukat a kisszerű akarnokoktól, de valójában kiegészítik egymást, egymás függvényében élnek. Az a terv, hogy létrehozni egy triumvirátust (Arany, Tompa, Petőfi) amely afféle hatalmi erővel fenntartja az irodalmon belüli igaz értékrendet: illúzió. Maga a szigorú Petőfi lett volna az első áldozat, aki felesége írásait, merthogy Júlia, hát, nem tagadhatjuk: írt. Sándorunk ezeket az írásokat zseniálisnak érezte,

megteremtve ezzel az írófeleségek egyik ősmintáját, a férj zsenialitása révén zseniálissá váló feleség-íróét. A triumvirátus nem jött létre, kivált Tompa húzódozása miatt, aki viszont Petőfi szerepkörére ácsingózott, de az Arany-barátság megmaradt és ez nem is lehetett másképp. Petőfi, akinek tényleg volt minőségérzéke, pontosan látta, hogy Arannyal csak együttműködni lehet, hogy a pároscsillag (népdaltapasztat) csak együtt tud ragyogni. Épp csak szomorú vég, hogy Petőfi Aranyékra akarja bízni a csecsemő Zoltánt, de végül Aranyék időhiányra és anyagiakra hivatkozva, kilépegetnek Zoltán nevelése mögül. Ez volt az utolsó, s talán a dzsidás kozákokénál mélyebb szúrás a szívében.

Halála után nem hal el ez a költészet. Bár más motorokat izzítanak be a külhoni kollégák, a tőle négy évvel idősebb Walt Wittmann legendás kötete a *Fűszálak* 54-ben, s a 21-es születésű Baudelaire kötete, a *Romlás virágai* 55-ben jelenik meg. Az ötvenes évek mégis Petőfíé. Ő az egyetlen magyar alkotó, aki a világirodalomba bele tudott szólni. Nietzsche diákként hat versét zenésíti meg, mindenki ismeri a nevét Carlyle-től Heinéig, Victor Hugo a nagy európaiakat felsoroló versében (*Carte d'Europe*) őt is megemlíti. Esméi a felvilágosodás korából származnak, pozitív és jobb jövőt váró eszmények. Cselekvés, akarat, változtatás. „Ami igaz, az természetes, ami természetes, az jó és szerintem szép is” – írja Arany. Nem véletlenül állt közel Nietzschéhez, akinek gondolkodása megerősíti ugyan az európai dekadenciát, de valójában ő is a művéség helyett az eredendő életerők újjászületését hirdette. A világ modern költészete azonban szerzőnket már az avitt bútordarabok között tartja számon, ahogyan a kor sok más, a nemzeti irodalmakat meghatározó alkotóját. Mert hol is van ma már a világ számára Byron, Beranger, akikről a kor embere úgy gondolkodott, hogy száz méterről is zseniszagot árasztanak. Hát bizony: sehol. Elvégezték a feladatukat, katalizátorok voltak, s amit katalizáltak, az él tovább. Az él tovább, ami közelebb áll az ember mindenkori önismertetéhez, az élethez, amiről minden művészet beszélni akar.